

Oorlog in Europa

Kosovo en het desinformatiegevecht

Column

Daniël Biltreyst

Docent culturele mediastudies en internationale communicatie aan de Universiteit Gent

Bij de redactie van dit stuk is de Navo-aanval op Servische doelwitten één week oud. In dit kort tijdsbestek heeft het diplomatiek overleg de baan geruimd voor grootscheepse luchtbombardementen. De media getuigen over een onoverzichtelijke stroom menselijke ellende onder de Kosovaarse bevolking, over opgedreven Servische moordexpedities, over de mogelijke uitbreiding van het conflict naar de buurstaten, over Russische dreigementen en de weerslag van dit alles op de vrede in Europa en de wereld. Geen enkele diplomaat durft te voorspellen hoe dit politiek-militair hoog spel zal aflopen...

Le Monde van 1 april drukt intussen op haar voorpagina een hard anti-Amerikaans opiniestuk af waarin Régis Debray beschrijft hoe Europa zich via de Navo laat hypnotiseren. Volgens Debray heeft het Oude Continent zich laten verleiden tot een uiterst gevaarlijk avontuur, dat de gevoeligheden van de geschiedenis van de Balkan (lees: Europa) verloochent. In dit proces lopen de media voorop. Debray noemt ze dolgedraaide machines ('machine folle') die het avontuur van de Navo geloofwaardig moeten maken ('technologies du faire-croire').

De vraag of de Westerse media ook in de huidige crisis grote legitimeringsmachines zijn, valt moeilijk te beantwoorden. Het verleden heeft al voldoende de ongeschreven regel bevestigd dat men zich niet degelijk *kan* informeren tijdens een grootscheeps militair conflict. Ook niet machtige nieuwsorganisaties. In het zog van een militair en diplomatiek conflict woedt er ook een blitse strijd om de publieke opinie. Met de media vooraan in de vuurlinie. Veelal niet als scherpshutters, maar meestal als gijzelaars van diegenen die de informatie monopoliseren.

Het trauma van de Golfoorlog

Vooraf de Golfoorlog van 1991 heeft een bijzonder wrange bijmaak nagelaten. Tot dan heerste de illusie van de vrije kritische nieuwsgaring. Tijdens de Vietnam-oorlog hadden de media de publieke opinie zodanig kunnen bewegen dat de Amerikaanse militaire interventie uitgroeide tot een vorm van agressie en zelfs staatsterrorisme. Hetgeen leidde tot een ernstige legitimitiecrisis op het thuisfront en uiteindelijk tot de terugtrekking van de troepen.

Maar sindsdien groeide de militaire know-how inzake informatie management aanzienlijk. Belangrijke tussenstappen waren de invasies in Grenada (1983) en Panama (1989). Toen paste de Amerikaanse militaire overheid met succes de Britse Falkland-ervaringen met censuur en poolsystemen toe. Tijdens de Golfoorlog was de controle over de nieuwsvoorziening, zo bleek achteraf, welhaast perfect sluitend. Via een systeem van pooling, selectieve informatie en gerichte briefings was de geallieerde politiek-militaire leiding erin geslaagd de informatie te uniformiseren en naar haar hand te zetten.

Zelden heeft een militair conflict zoveel debat en onderzoek losgeweekt over de rol van de media als de Golfoorlog. Veel aandacht kreeg het gebruik van videobeelden van precisiebombardementen, die de technologische superioriteit moesten onderstrepen. Het was spectaculair, het wekte de illusie van een pro-pere oorlog, en het was televisueel. Het was niet de eerste maal dat oorlogsbeelden op het scherm verschenen, maar nu ging het live via CNN. Instant geschiedenis in de huiskamer. Deze substitutie van een echte oorlog door een perfecte virtuele realiteit lokte bij Jean Baudrillard de vraag uit of het wel ging om

een echte oorlog (*La Guerre du Golfe n'a pas eu lieu*, Galilée, 1991).

Veel ophef maakten ook de talloze vormen van bewuste desinformatie. Zo bleek de gruwel van de vermoorde baby's in Koeweit achteraf een handig opgezet verhaal om de Westerse publieke opinie te beïnvloeden. Maar even grof waren de schromelijke overschatting van de Iraakse militaire slagkracht, het onderbelichten van de burgerslachtoffers, het ophemelen van de eigen efficiëntie. De desinformatie leidde er zelfs toe dat een aantal (uit het poolstelsel geweerde) Amerikaanse mediaondernemingen het Pentagon voor de rechter daagden. Ook het International Press Institute, dat meer dan tweeduizend kranten en omroepen vertegenwoordigt, kloeg na de Golfoorlog unaniem deze praktijken aan, die een evenwichtige verslaggeving onmogelijk hadden gemaakt.

Een strijd om frames

Uit latere Golfoorlog-studies blijkt dat deze bewuste manipulatie en verwerpelijke desinformatie belangrijk zijn geweest. Maar veel indringender was de algemene houding van de Westerse (in het bijzonder Amerikaanse) media. Uit nogal wat onderzoek blijkt dat de regering-Bush erop uit was haar interpretatiekader (*frame*) door te geven, inclusief een specifiek discours, bepaalde termen, visuele beelden en metaforen.

De Westerse media waren op hun hoede voor desinformatie, maar gewillig in het aanvaarden van dit kader. Frappant was de personalisering van het conflict, inclusief de zwart-wit-voorstelling van Bush en Saddam Hoessein. De demonisering van de Iraakse leider was maar één voorbeeld van de overname van gekleurde beeldspraak (Saddam als de nieuwe Hitler). Zo paste Irak 'censuur' toe, terwijl de geallieerde militaire leiding 'briefings' gaf. Het Westerse interpretatiekader ging uit van het klassieke 'law and order'-model, waarbij de Iraakse inval in Koeweit niet ongestraft mocht blij-

ven. De voortdurende referenties aan de verschrikkingen uit de Tweede Wereldoorlog, de internationale orde en de bestraffing van agressie, stonden in schril contrast met het verzwijgen van de vermoedelijke beweegredenen voor de militaire represaille.

Tijdens de Golfoorlog slaagde de Iraakse leiding er maar zelden in haar *frame* door te geven. De Westerse media twijfelden aan haar beelden (bv. beelden van burgerslachtoffers) en begrepen sommige metaforen niet (bv. de vergelijking van pro-Westerse Arabische leiders met kamelen). De gewillige overname van het Amerikaanse *frame* verhinderde veel aandacht te schenken aan het Iraakse standpunt.

Op het thuisfront hadden de Westerse media ook nauwelijks oog voor het verzet tegen het militaire optreden. In de VS spendeerden de grote netwerken minder dan één procent van hun berichtgeving over de Golf aan binnenlandse kritiek of verzet tegen een militaire interventie.

Stijve lippen

Deze en heel wat andere bedenkingen over de Golfoorlog nopen ons ertoe toch wel zeer voorzichtig om te gaan met de informatie over de huidige Kosovo-crisis. Het is gevaarlijk om de Golfoorlog en het huidige conflict te vergelijken, maar de parallellen in de gehanteerde frames zijn frappant. Dat ook nu twee competitieve frames de berichtgeving domineren, ondervinden Westerse correspondenten in Moskou en Belgrado aan den lijve.

Bewuste manipulatie en verwerpelijke desinformatie speelden in de Golfoorlog een belangrijke rol. Zover zijn we niet in de Kosovo-crisis. Maar het is duidelijk wie de newsbeats bepaalt.

Het is nog te vroeg om te spreken over concrete vormen van desinformatie. Maar de *framing* woedt in alle hevigheid. De demonisering van Milosevic (als Hitler) is het kroonstuk in de dramaturgie van de vijand. De visuele en emotionele exploitatie van de vluchtelingenstroom (de grootste sinds de Tweede

Wereldoorlog, alsof Rwanda niet op onze planeet ligt) dient de publieke verontwaardiging en legitimeert het optreden achteraf (het herstel van 'law and order'). Na amper één week worden nauwelijks nog vragen gesteld over de legitieme basis voor de eenzijdige Navo-aanval op een soevereine staat.

Er valt dan toch iets te zeggen voor Debray's standpunt. Het is niet moeilijk om vast te stellen wie de *newsbeats* bepaalt. Via dagelijkse briefings en haar quasi-monopolie op militair nieuws slaagt de Navo erin de nieuwsagenda en de *media framing* te bepalen.

Maar de vergelijking met de Golfoorlog gaat zeker niet helemaal op. En de controle over de (militaire) informatie is een stuk minder sluitend. Het strikte poolstelsel wordt niet toegepast. De oorlog zit in een lange reeks Balkan-conflicten. En de media, althans in Europa, lijken dichter bij het gebeuren betrokken. Dagelijks verschijnen in de internationale pers klachten over de beperkte informatie vanwe-

ge de Navo. Hierbij valt het op dat de alliantie de lippen stijf houdt over de interne coherentie. Zeker wanneer er harde vragen komen over haar aandeel in de escalatie van het conflict en van de humanitaire catastrofe.

De media, inclusief de Vlaamse, lijken bovendien heel wat inspanningen te doen om achtergrondinformatie te bekomen. Ze sturen correspondenten ter plaatse of zijn wanhopig op zoek naar bereidwillige deskundigen, die de gebeurtenissen kunnen duiden. Maar ook zij zijn, op het gevaar af in een tautologische redenering terecht te komen, grotendeels afhankelijk van de internationale pers.

Een andere nieuwigheid is natuurlijk internet, gretig gebruikt door burgerbewegingen en plaatselijke actiegroepen, waardoor de media bijkomende informatie bekomen buiten de militaire hoofdkwartieren om. Of zij hiermee de publieke opinie langs beide kanten kunnen bewegen tot onderhandelen, is een andere vraag.